

ZPRÁVY

DĚLNICKÁ PAMĚŤ V SOUČASNÉ VÍDNI.
DER VEREIN FÜR GESCHICHTE DER ARBEITERINNENBEWEGUNG

Tomáš Kavka

Dějiny vídeňského dělnictva jsou pro celý středoevropský prostor velmi důležité. Právě z centra tehdejší rakousko-uherské monarchie se v druhé polovině 19. století šířily myšlenky jeho emancipace ve spojení s komunistickými a socialistickými internacionálami a zrodila se zde i politická reprezentace pracujících v podobě sociálně-demokratické strany, která následně zapustila kořeny i v národních prostředích celé monarchie. Ve Vídni působili vedle masy pracovních imigrantů a imigrantek z českých zemí rovněž první teoretici socialistického programu monarchie. Proto má město při řešení otázek spojených také s českými dějinami dělnictva 19. a 20. století zásadní postavení a nabízí hned několik inspiračních podnětů, které by zájemci a zájemkyně o dějiny dělnictva, levicového myšlení a sociálních dějin měli obecně brát v potaz.

Vedle materiálů vícera vídeňských archivů odkazujících na mocenské poměry, represe státu i osoby a hnutí, jež stály rakouskému státu za pozornost, je významným pramenem hlavně pro období celého 19. a nejméně první poloviny 20. století činnost Spolku pro historii dělnického hnutí (Verein für Geschichte der ArbeiterInnen Bewegung). Ten vznikl roku 1959 a dnes má sídlo v secesní budově Vorwärts, která byla postavena v letech 1906–1909 a její věhlas je spojen s osobou teoretika socialismu Victora Adlera. Ten byl paradigmatickou figurou rakouské historie i světového dělnického hnutí, jak se o něm píše na prezentačních webových stránkách spolku – <https://www.vga.at/>. Jako syn z úspěšné pražské obchodnické židovské rodiny představuje onen prvek středoevropského internacionalismu, který zakladatelé a zakladatelky socialistického hnutí obecně reprezentují. Studium v Paříži, obdiv ke kultuře a umění i empatický vztah k sociální nerovnosti, s níž se setkával v ulicích Paříže a Vídně, jej předurčili k roli apožeta rakouské levicové politiky, jak se následně formovala v průběhu celého 20. století.

v Vídeňský Spolek pro historii dělnického hnutí je dnes samostatnou iniciativou, jak při našem vzájemném setkání zdůrazňovala vedoucí jeho výkonného týmu Michaela Maier. Popsala ho jako nezávislou instituci, která spolupracuje s množstvím kulturních, pracovních i politických organizací, vydává vlastní časopis i množství monografií

a umožňuje studium materiálů ve svých reprezentativních prostorách. Nicméně podíváme-li se do struktury podporujících a také materiálů, vidíme jasné tíhnutí k sociálně-demokratickému hnutí. V předsednictvu spolku najdeme vedle odborníků na sociální dějiny také bývalého rakouského prezidenta Heinze Fischera, dlouholetého starostu Vídně Michaela Häupla, v kuratoriu pak prezidenta rakouských odborů či ex-kancléře Franze Vranitzkého. Podobně jsou i materiály spolku spojeny zejména s reprezentací historických osobností rakouského sociálního a hlavně sociálně-demokratického hnutí. Adler, který stál i za výstavbou budovy Vorwärts, zde má studovnu, jež stále obsahuje hlavně jeho osobní knižní a časopiseckou pozůstalost (včetně českých titulů). Nejreprezentativnější místnost v podobě historického zasedacího sálu sociální demokracie se pyšní, že v ní ještě před první světovou válkou přivítali takové osobnosti, jako byli August Bebel, Karl Kautsky, Wilhelm Liebknecht, Lev Trocký, a dokonce Stalin. I v tomto směru tak můžeme hledat souvislost s Lidovým domem, který desetiletí po druhé světové válce v Muzeu V. I. Lenina udržoval jeho pamětní místnost, v níž se roku 1912 účastnil ruský bolševik jedné z prvních konferencí tehdy ilegální ruské strany.

Tematicky se dokumentace dějin dělnictva ve spolku dělí do tří větších celků – na knihovnu, archiv a muzejní sbírky. Jestliže je dělnické hnutí v Rakousku spjato zejména se sociální demokracií, nejdůležitějším obsahem je historické dědictví rakouské sociální demokracie – SPÖ. Knihovna obsahuje kromě Adlerovy i velké množství jiných pozůstalostí, z menší části i členů a členek dalších rakouských socialistických stran. Tak vedle tzv. socialistik, jak personál spolku sám literaturu spjatou se sociální demokracií nazývá, jsou zde deponovány též tzv. komunistika i další levicově radikální a sociálně reformní archiválie a tiskoviny. Časově přitom lze definovat rozsah léty od rakouské ústavnosti 1867 až do současnosti. Při diskusi s vedoucí výkonného týmu spolku jsme řešili, že v kontextu politických požadavků dělnictva a pracovních podmínek se organizace snaží vymezovat svoji dokumentační roli i dnes. Tedy zajímají je například dokumenty spojené s pracovním právem dnešních migrantů v Rakousku, hnutí spojená s kulturní podobou

Obr. 1. Exteriér secesní budovy Vorwärts ve Vídni, zdroj: ©VGA, Wien.

Obr. 2. Historická zasedací místnost rakouské sociální demokracie patří k reprezentativním prostorům sídla spolku, zdroj: ©VGA, Wien.

Obr. 3. V průčelí vstupu do budovy Vorwärts najdeme i zeď prezentující plakátové práce tiskárny Vorwärts, pro kterou byla na počátku 20. století budova postavena, foto: Tomáš Kavka.

Sandra Wiesinger-Stock

Der „Verein für Geschichte der Arbeiter- bewegung“

Aktivitäten,
Ziele und Bestände

STUDIENVerlag

Obr. 4. Poslední knihou, která prezentuje činnost spolku, je dnes již dvacet pět let stará brožura Sandry Wiesinger-Stock, zdroj: Archiv Tomáše Kavky.

Obr. 5. Pamětní místnost Victora Adlera připomíná pamětní síně, které fungovaly v Československu do roku 1989, dnes by potřebovala rekonstrukci, zdroj: ©VGA, Wien.

ROSA JOCHMANN

1901-1994

VGA

VERBUND DER ÖSTERREICHISCHEN
GEMEINSCHAFTEN
VERBUND DER
ÖSTERREICHISCHEN
GEMEINSCHAFTEN

1934-1945

Nie wieder Faschismus

Kindheit und Jugend

Politischer Werdegang

Austrofaschismus / Revolutionäre Sozialisten

Nationalsozialismus / Frauenkonzentrationslager Ravensbrück

Nie wieder Faschismus

Literatur

Rosa Jochmann (1901-1994) war in Österreich, aber auch über die Landesgrenzen hinaus, eine prominente Person des öffentlichen Lebens: Sie war als „Grande Dame“ der Sozialdemokratie, Zeitzeugin, ehemalige Widerstandskämpferin und Überlebende des nationalsozialistischen Frauenkonzentrationslagers Ravensbrück bekannt, die sich Zeit ihres Lebens für den Kampf gegen Rassismus, Antisemitismus und Faschismus engagierte.

Am 19. Juli 1901 als viertes von insgesamt sechs Kindern geboren, wuchs sie in einer Wiener tschechischen ArbeiterInnenfamilie in Simmering auf. Beide Eltern verstarben noch vor ihrem zwanzigsten Lebensjahr. Mit vierzehn Jahren trat Rosa Jochmann ihren ersten Arbeitstag als Fabrikarbeiterin an. Bald wurde sie in der Gewerkschaft aktiv, zur Betriebsratsvorsitzenden gewählt und schließlich als Gewerkschaftssekretärin des Chemieverbandes tätig.

In den 1920er Jahren trat die junge Arbeiterin der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei bei und stieg rasch bis in die Parteispitze auf. Bereits 1932 war sie im Frauensekretariat der Partei aktiv, und auf dem letzten Parteitag 1933, vor dem Verbot der Sozialdemokratie, wurde Rosa Jochmann in den Parteivorstand gewählt.

Impressum

NATIONALFONDS
DER ÖSTERREICHISCHEN GEMEINSCHAFTEN

ZukunftFonds
DER REPUBLIK ÖSTERREICH

SPÖ
www.frauen.spoe.at

Obr. 6. Webová prezentace života a díla rakouské sociální demokratky a protifašistické bojovnice Rosy Jochmann, zdroj: www.rosajochmann.at.

SAMMLUNGEN UND BESTÄNDE

BIBLIOTHEK

— 75.000 Bücher · Zeitschriften · Broschüren

600.000 FOTOS

— AZ-Fotoarchiv

UMFANGREICHE ARCHIVBESTÄNDE AB 1848

- Adler-Archiv
z.B. Briefwechsel Friedrich Engels, Albert Einstein u.v.m.
- SD-Parteiarchiv bis 1934
- Sozialdemokratisches Parteistellenarchiv
- Sozialdemokratischer Parlamentsklub
- Organisationsarchiv der Emigration
- SP-Parteiarchiv nach 1945
- Personenarchive und Nachlässe
z.B. Joseph Buttinger, Anton Benya, Rosa Jochmann, Adolf Schärf, Erna & Walter Wodak u.v.m.
- Ereignisarchiv
z.B. Revolution 1848, Juli 1927, Februar 1934 u.v.m.
- Archive von Nebenorganisationen
Von Arbeiterbank bis Kinderfreunde, von ASKÖ bis Republikanischer Schutzbund u.v.m.
- Plakatarchiv
- Archiv der SPÖ-Frauen

OBJEKTE UND MUSEALE SAMMLUNGEN

Fahnen · Abzeichen · Büsten · Gemälde

UNSERE TÄTIGKEITSFELDER

Forschung · Recherche · Publikationen · Archivalische Aufarbeitung · Vorträge · Ausstellungen · Symposien · Interviews · Wissenschaftliche Beratung

Obr. 7. Současný leták prezentace Spolku pro historii dělnického hnutí (2023), zdroj: Archiv Tomáše Kavky.

dnešní emancipace jako LGBT či ekologické iniciativy, ale kvůli nedostatečné kapacitě přenechávají jejich materiály jiným organizacím. Spolek přispívá do knihovny i vlastními pracemi, které se obecně věnují historickým tématům, v poslední době šlo o dějiny revolučních či antifašistických hnutí, reflektují nicméně i podoby neoliberalismu a socialismu v prvních letech 21. století. Archivní část je asi nejobsáhlejší. Na Adlerovu pozůstalost totiž navázalo množství pozůstalostí dalších sociálních demokratů a demokratů, z nichž nejvýznamnější jsou materiály třetího poválečného spolkového prezidenta, sociálního demokrata Adolfa Schärfa (1890–1965). Z menších darů a sběrem vznikl na základě dotazů bádajících a studujících věcný archiv událostí, v němž se nachází témata jako antifašistický odpor, boj za volební právo žen nebo socialistické mládežnické organizace. Velkou část archiválií zabírá starý (do roku 1934) a nový stranický archiv (od 1945) spojený s rakouskou sociální demokracií (SPÖ). Oba archivy obsahují stranické materiály sociální demokracie od jejího vzniku až do roku 2003, kdy zatím proběhl poslední přesun materiálů ze stranického centra.

V neposlední řadě se spolek snaží rozvíjet i muzeální činnost. Ta materiálově vychází z knihovny a archivní sbírky, kterou doplňují trojrozměrné sbírky výtvarného umění či praporů a je spojena s vícero druhy vizuálních prezentací.

První taková je představena přímo v prostorách budovy Vorwärts a je nazvána Pamětní síň Victora Adlera (Victor Adler Gedenkraum). V jedné menší místnosti je prostřednictvím osobních dokumentů, citací či obrazů shrnut život pionýra rakouského socialistického hnutí. Dalo by se konstatovat, že jde o jakousi slavnostní síň tradic, kterou známe z minulých dob i z Československa, a v roce 2023, kdy proběhla má návštěva budovy, byla Adlerova výstava ve stavu, který volal po uzavření a rekonstrukci směrem k prezentacím druhého desetiletí 21. století. Vedle této starší iniciativy, zachovávající „duch tvůrce v domě“, prezentuje Spolek své materiály i za pomoci časové nástěnky (Zeitfenster). To je název pro vitrínku před vchodem do budovy a hlavně internetové výstavy, které na základě digitalizovaných materiálů představují vybraná historická témata. Nicméně i tato iniciativa je nepravidelná. V roce 2021 tak byly jejím prostřednictvím prezentovány plakáty SPÖ pro kampaň před volbami do rakouského Bundestagu v roce 1971, po nichž vznikla jednodlitá vláda sociální demokracie v čele s premiérem Brunem Kreiským.¹ Pro rok 2024 je zase u příležitosti dvaceti let od jejího úmrtí připomenuta osoba dlouholeté rakouské sociálně demokratické funkcionářky a bojovnice proti fašismu Rosy Jochmann (1901–1994).² Vedle těchto iniciativ je ve směru prezentace nutno zmínit i spolupráci

1 Aktuální obsah nástěnky i další prezentace jsou dostupné též na stránkách vytvořených Spolkem. Viz VGA - VGA [online] [cit. 18. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.vga.at/zeitfenster/kreisky-50-jahre-alleinregierung/>

2 ROSA JOCHMANN, [online] [cit. 10. 1. 2024]. Dostupné z: <http://rosajochmann.at>

s muzejními institucemi, z nichž byl v poslední době významný podíl na výstavě ve vídeňském Muzeu Dolního Rakouska s názvem Zapomenutá revoluce,³ kterou společně s blízkou organizací, Dokumentačním centrem rakouského odporu, připravil spolek v roce 2018.

Sám spolek na svých webových stránkách popisuje hlavní činnost jako zachovávání kulturního dědictví rakouského dělnického hnutí v mezinárodním kontextu. Ve srovnání s českou historickou situací, kdy se jako zástupce dělnictva prezentovala desetiletí KSČ, jsou rakouské politické dějiny dělnictva spojeny hlavně se sociální demokracií a jako takové jsou schopny prezentovat je v mezinárodním kontextu s demokratickou tradicí. Spolek se tudíž nemusí bát hovořit

i o jménech jako Trocký či Marx pouze v pejorativním rozměru. Ve své činnosti totiž zachycuje dlouholeté diskuse o dílech těchto osob ve spojení s největšími jmény rakouské politiky za více než poslední stovku let. Dává tak pramenový základ k popisu dobrých i špatných stránek levicové, ale i pravicové politiky. Ač si nejsem jistý, zda je činnost spolku schopná reflektovat i nejnovější emancipační trendy, o zachování podobné demokratické kultury pomocí paměťové instituce levicového demokratického myšlení by nebylo špatné se pokusit i v současné ČR. Přijetí a ocenění paměťových institucí moderních dějin širokou veřejností by jistě napomohla.

3 MUSEUM NIEDEROESTERREICH [online] [cit. 18. 12. 2023]. Dostupné z: <https://www.museumnoe.at/de/haus-der-geschichte/Sonderausstellung/rueckblick/1848-die-vergessene-revolution>